

LDK VARGONŲ ISTORIJA

Mindaugas Paknys

Kai 2009 m. pasirodė pirmoji Girėno Povilionio knyga *Vargondirbystės menas Lietuvoje*¹, visuomeniniai tinklai užvirė, gatvės suošė, o pažįstami tiesiog gatvėje griebdavo už rankos ir įdėmiai žvelgdami į akis klausdavo: „Matei, išėjo Povilionio knyga apie vargonus?“ Todėl kai šių metų vėlyvą pavasarį buvo išleista antroji Girėno knyga, kuri laiką net vengiau pasirodyti gatvėje, kol knygos neperskaičiau tris kartus. Maža ką, kad neapsijuokčiau viešose diskusijose. Žinoma, čia tik šiek tiek ironiškai juokauju. Nežinia ką Lietuvoje reiktų atspausdinti, kas sulauktų tokio ažiotažo. Tuo tarpu vargonų istorija, nepaisant instrumento užburiančio gaudesio, domina nedidelį tyrinėtojų ratą. Tačiau drąsiai galima teigti, kad šiam ratui abi Povilionio knygos svarbios ir brangios.

Abi Povilionio knygos nuosekliai seka viena paskui kitą. Galėčiau net pasakyti, kad apskritai abi knygos – tai yra pusantros monografijos, kadangi antroje ne mažai kartojama pirmosios teiginių, faktų informacijos, tačiau kartais ji pataisoma, papildoma, kartais tiesiog ją remiamasi, o svarbiausia – antroje knygoje kur kas laisviau leidžiamasi į apibendrinimus, palyginimus ir išvadas. Be pirmosios, kurioje daugiausia buvo pateikiama informacija apie vargonus ir jų meistrus, nebūtų ir antrosios, kurioje apibendrinama vargonų istorija LDK, įtraukiant į ją ir XIX a. pradžioje kurtus muzikos instrumentus. O jei ir būtų, tai būtų mažiau suprantama ir mažiau įtaigi. Todėl abi knygos taip glaudžiai susijusios, tarsi būtų to paties leidinio I-as ir II-as tomai.

Girėnas Povilionis mokslininkų visuomenėje jau seniai žinomas kaip būtent senųjų vargonų tyrinėtojas. Naujesni, XX a. vargonai jį domina gal tik kaip vargonininką, tuo tarpu senesni – kaip vargonų istoriką ir restauratorių. Povilionis be minėtų dviejų knygų yra paskelbęs per dvi dešimtis mokslinių straipsnių,

kurių pavadinimuose visuomet rasime žodį vargonai. Nesvarbu, ar bus rašoma apie konkrečių kokios nors provincinės bažnyčios vargonų istoriją, ar apie juos kūrusius meistrus, ar apie paveldosauginius ir muzikinius vargonų aspektus. Todėl nuoseklumas ir nuolatinis gilinimasis į vargonų istoriją yra Povilionio tyrinėjimų neatsiejamas palydovas. Netgi kažkiek gaila, kad tyrinėtojo dėmesio nenusipelno kiti muzikos

Dailininkas Alfredas Simonavičius

Girėnas Povilionis,
VĖLYVOJO BAROKO VARGONDIRBYSTĖS
MENAS LIETUVOS DIDŽIOJOJE KUNIGAİKŠTYSTĖJE,
Vilnius: Vargonų paveldo centras,
2013, 384 p., iliustr., 300 egz.

¹ Girėnas Povilionis, *Vargondirbystės menas Lietuvoje: Nuo baroko iki klasicizmo. Vargonų katalogas, XVII a. – XIX a. I p.*, Vilnius: Savastis, 2009, 364 p.

instrumentai – tiek gitaros, būgno ar švilpynės istorijos Lietuvoje lieka kol kas ne tik neparašytos, bet net ir susidomėjimo stokoja. Ko tikrai negalima pasakyti apie vargonų istoriją.

Vargonai, kaip muzikinis instrumentas, sukuria plačiausią muzikinių garsų diapazoną. Drąsiai galima sakyti, kad tai universaliausias muzikinis instrumentas. Tačiau kartu jo sandara – sudėtingiausia, labiausiai išplėtotą, o tarp muzikos instrumentų jis ir pats didžiausias. Gal tik svoriu vargonus galėtų lenkti kai kurie didieji varpai. Todėl ir tyrinėjimai vargonų įvairiapusiai, reikalaujantys įvairių sričių išmanymo. Povilionis būtent tai ir demonstruoja. Jis neapsiriboja, kaip neretai pasitaikydavo iki šiol, vien muzikiniu instrumento aspektu – jį domina ir instrumento būklė, vykdyti pakeitimai, aprašymai istoriniuose šaltiniuose, meninis prospekto apipavidalinimas. Todėl ir skaitant Povilionio knygą tarsi nuolat keliauji – nuo vargonų meistrų pristatymo, jų šeimų gyvenimo, bičiuliavimo ir kūrybos aptarimo, prie istorinių vargonų muzikos ir spintų specifikos, seniausių registrų aprašymo ar palyginimo su kaimyninių kraštų vargonais. Vargonų muzikinio diapazono platumą galima palyginti ir su Povilionio tyrinėjimų įvairiapusiškumu. Savo knygoje aptariamus vargonus jis ne tik pats yra kruopščiai ištyrinėjęs natūroje, tačiau ir susirinkęs informaciją apie juos iš rašytinių šaltinių, kurią kartais papildė net ir istoriniais brėžiniais. Knygoje publikuojama dešimt istorinių brėžinių iš Vilniaus dailės akademijos Senų ir retų spaudinių skyriuje saugomo istorinių XVIII a. antros pusės – XIX a. pradžios vargonų prospektų eskizų rinkinio. Toks rinkinys – visiškai unikalus tarp Lietuvos ikonografinių šaltinių. Labai linkėčiau, kad publikuotas būtų visas 25 eskizų rinkinys, pakomen-

tuojant atskirus eskizus ir jų specifika, sukūrimo laiką ir galimus analogus, paaiškinant įrašus eskizuose, o galbūt ir galimus piešinių autorius. Povilionis, turėdamas platų šio laikotarpio vargonų istorijos išmanymą, tikrai galėtų tai padaryti geriausiai.

Svarbiu knygos akcentu ir pasikartojančiu leitmotyvu tampa autoriaus nuolat kartojamas Vilniaus vargonų mokyklos apibūdinimas. Iki šiol puikiai žinomas Vilniaus architektūros mokyklos terminas, kuris apima nemažai XVII a. viduryje ir antroje pusėje visoje LDK statytų bažnyčių architektūrą, o daugiausia jų randame Vilniuje. Panašiai ir Povilionis atskleidžia, kad žymiausi LDK XVIII a. antros pusės meistrai dirbo daugiausia Vilniuje, čia gamino vargonus ir lavino mokinius, o jų geriausi pavyzdžiai buvo supaprastinant (tiek muzikinį instrumento įrengimą, tiek meninį prospekto apipavidalinimą) kartojami XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje ne tik Lietuvoje, bet ir Baltarusijoje, Latvijoje, Lenkijoje. Skirtumas tik toks, kad jei apie Vilniaus architektūros mokyklą rašoma seniai ir daug, tai apie Vilniaus vargonų mokyklą kol kas rašo tik Girėnas Povilionis.

Ar knyga tobula? Tikrai ne. Pasitaiko klaidelių, kurios esminio įspūdžio negadina, gal tik kartais erzina. Pavyzdžiui, pavarčius bibliografinę naudotos literatūros aprašą (p. 231–238), sunku suvokti bendrus principus, kadangi naudojami tai lietuviški, tai angliški, o kartais lotyniški terminai. Džiugina knygoje tai, kad kai aptariama nemažai nagrinėjamo laikotarpio vargonų, tai nurodoma, jog jų sukūrimo autorius nežinomas. Taigi akivaizdu, kad vargonų istorijos tyrinėjimuose dar yra kas nuveikti, ką ir galima nuoširdžiai palinkėti knygos autoriui. ■